

את כל זה הפצתי עשות לי, ויחדתי זמן מועט למצוה זו, לפרש שנים שלושה גרגרים, מאמרי אלהים חיים, אחד המרבה ואחד הממעיט. וקידמתי בתפלה מול מקור החכמה, ואליו פי קראתי, שלא אכשל בדבר שאינו רצוי לפניו, גם יהונני לבל אכשל במכשול גניבת דעה קטן וגדול. וסייג עשיתי שמשכתי ידי מפתחה ספרים. לא לקלותם כוונתי, חלילה חלילה, כי כולם אענדם לראשי ואתערט בהם, אלא לבל אכשל להחטכות בשמלתם. ובפחתי בספר תורה ה' לא הייתי מקדים להתחכם מהראשונים לדעת הערוחהם וישוביהם, ואכניס טפה ואפרש פירוש ממוצע מביניהם. ולזה יקרא אחיו של נתש הקדמוני, כי ערום יערים להתגדר. אלא תורת ה' כתובה לפני, והיא העירה אותי והיא השיחתי והיא האירה נפשי לאור באור הערבי. והרגשתי. בנפשי שראתה נסתרות, ותאכל ותשבע ותותר ממטעמי התורה באור פני מלך חיים:

כתבתי וקבצתי על יד יד, ועיר שם ועיר שם, את אשר הבינותי. מהם ישוכ הכתובים דרך עיון בשיעור הדיבור עצמו דרך פשט, ומהם דרך דרש, ומהם דרך רמז, ומהם דרך סוד בדרך נסתר, ונגלה לעינים לו. ולפעמים אמשוך בקסת הסופר בפשטי הכתובים בדרך משונה מדרשת הז"ל. וכבר גליתי דעתי שאין אני חולק ח"ו על הראשונים אפילו כמלא נימא, אלא שהרשות נתונה לדורשי תורה לעובדה ולזוועה, אור זרוע לצדיק, וארץ החיים מעלה פירות לכל זרע זרוע אשר יזרע בה כעלה בן תורה. רק לדבר הלכה, אל אשר יהיה שמה הרוח אשר חכנו ראשונים, אחריהם לא ישנו. גם לא לבדות מדעת מנה דברים חדשים אשר לא שערום נוחלי תורה אלא פה, אלא ע"פ הקדמותיהם אשר קיבלו, דלי מדלי אשר דלה לנו איש האלהים, מהם יקחו הקדמותיהם בני תורה, לעמול ולעשות מסילת הכתובים ואורח ודרך ושביל ונתיב, ולהכניס בכתובים דברים שנאמרו בעל פה. ובמעט זמן לרגעים בחנתי, בשנים שלושה גרגרים ככל פרשה, וקבצתי ושמתי באמתחתי.

לחודשי, שאני דן בו כמה שארתי בתקופת המקרא (אף כי לפעמים אני סוטה מקו זה) אלא — בעיקר — כמה שכתבתי במקרא: ולהודיע, שאני שואל על מהימנותו של הכתוב (אף כי לפעמים אני סוטה מקו זה) — אם הוא מוקדם או מאוחר, מקורי או תוספת וכד'. הכתוב המונח לפני הוא הכתוב שאני מבקש להכניו כפי שהוא כותב: ולהודיע, שכל שנכתב בספרי לא נכתב אלא על סמך הכתוב. וכטום אוציא דברי אל רשות הרבים — ואימת הרבים עלי — אחייד עם שכרשתי שלי, ואזכיר את שסייעוני להוציא דברי לרשות הרבים: את בית אבי, שלמלתי כי יפה חלמתי-חורה עם דרך-ארי, שיוליעתי שיתיהם משכתבתי

ואמנם גודל ענוותנותו ניכר ביחוד מתוך פירושו לתנ"ך ולש"ס, בפירושו אלה שנתקבלו ונתחבבו פ"כ מאת כל חכמי גדולי הדורות - מוצאים אנו כמה פעמים שהוא אינו בוש לומר "לא ידעתי" (יש 17 לשונות של "לא ידעתי" בפירושי רש"י ומהם 77 במקראות ו-140 בש"ס, לשונות של "לא ידעתי" כוללים גם לשונות דומים שמשמעותם אי - ידיעה אי - ודאות וכדו' כגון: "לא ידענא" "איני יודע" "לא נודע לי", וכן לשונות "לא ירש לי" "לא איהפרש" "לא שמעתי" ועוד) מה שאין אנו מוצאים הודעה כזאת כמעט בכל גדולי המחברים והפרשנים משנות דור ודור, וכדאי להעתיק כאן דברי אחד מגדולי חכמי ספרד האחרונים רבי שלמה חזן בספרו "המעלות לשלמה" ערך רש"י שכתב:

"רש"י ז"ל בפירושו על התורה ועל הש"ס לפעמים כותב על איזה דיבור "לא ידעתי פירושו" או "איני יודע מה מלמדנו" וכיוצא, והמפרשים ז"ל הקשו עליו מה בא להודיעני שאינו יודע, אם לא ידע ישתוק, וכל אחד לדרכו פנה ליישב דברי רש"י ז"ל הלא בספרתם. ולפע"ד נראה לי פשוט וברור שכוונת רש"י ז"ל לפי רוב ענוותנותו וקדושתו מודיע צערו לרבים שלא ידע דבר זה, כדי לקיים דברי התנא שכתב (אבות) ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי, א"כ כותב כן כדי ללמד את הבריות שיתנו לב לעיין בדבר ההוא ולידע פירושו מה שלא ידע הוא ז"ל, וזה ג"כ מורה על רוב ענוותנותו שאפילו הוא לא ידע אפשר אדם אחר כשיעיין יכול לידע טעם הדבר ההוא, ופירושו זה נראה לי פשוט בכוונת הרב ז"ל.

לפני שנים מספר קראתי כ"הארץ" מאמר על בני דרות. נימה של צניעות רוח של מוסר שרר על המאמר והוא שחלל במחיר הדיוק של הפרשנות המסורתית וניסה לשבוע את הקראת שבט רוח לא להגות. ולחלתי ליתנו מאמר הנגזר ובעקבותיו הוציא לי להמשיל ולכתוב על ספורי המקרא. בו נלחז מידת התאמרים תה"ל בשני חשים יתנו לה עלי-י עורר "הארץ" דאן דן כסל: הישייה לעצמי לקרוא כר גם לספר הנה, הכולל את מרבית פרקי הסודת, וכמה נוספים, הראים כאן אור לראשונה. גדלתי בבית חלונות ששספס הבה בתה"ל. נעזי וזר אר הוויכוחים המשפתיים הטיע. רים על דמחתי של שאול המלך, שהיה טיבה לא אמר, ובלג אבי לא עורר אלא רחמים כלכל. הורי טיילי אתי כיו צרעה וכיו אשהואל לרהלתי. אל מקום הולחתי של שמשל: אל נמל פנו, מפנו מלתי יונה הדישה, מפני אלוהי: מעל מגז נטרדאס האה לי אבי את גורד-ארונה היבטי, הידועה היום כהר הבינה: ומלל מציד ציפני בתל קדומים. נהל קישון, שגרת טיכב את מרכבותיו של סיסרא. שמאל, יוסף, אלהו יונתו היו גבורי ילדותי לא-ספחת מקפסין נמו, אמיל ומגולי.

בבית-הספר לימדו אותי ליצד גבר דוד על גלתי. המשה תלושי הנחל שלקט דוד היו שקמלים כנגד המשה חומשי תורה. כר אמר חז"ל וכר אמרה לי המורה. אבל אבי לקח אותי אל חל האלה, הראה לי היכן תנו בני ישראל והיכן יצבו הפלשתים, הסביר לי שקלצ אינו רוגטקה וכדו' למעני המש אבנים מן הנחל. בשישה שכרתיני שפ, באפיא היכש חשתי בו אצבעותי את מענה הקריר, החלק, של האבן שכמה הניח דוד קמלע. גלתי היה כל הרע, האלים והמירוריו מסביבי. דוד היה ילד נמוך וממשקף שאזו בתולת אבו וגבר על כוחות השחר.

הפרשנות ולמסורתית לדורותיה ניסתי לפרש את ספורי המקרא, למרץ את מחלתי גיבורי ולרתיא אתם לעגלה האמנה המצוות. התגובות הרבות שקיבלתי מקוראי העי- חזו הראו לי שאשש חזיים נשים לראות את המקרא כרכישם הפרטי, וכי לא כל החילי- יים מוכנים יודעים להחמוד על זכויותיהם.

התנ"ך שלי הוא תנ"ך אחר, מתכוויר ומיוחיתו הם בשר ודם. הוא לא חובר בידי אלהים, וגיבורי אינם קדושים וטהורים. אין לי השכלה של חוקר ולא משיבצה של דרשן. זה ספר שאני אהב לקרוא בו והוא גורם לי לחתגרות ומחשבה, יש בנת"ך מכוויר מספיי- קוח של פוליטיקה, אהבה, אמנה והנהגה כדי לעורר כל קורא להרהר במחורתי סביבו גם בימים אלו. וזו החתושה שממנו נכתבו פרקי הספר הזה.

ירושלים, 1985

עון. ביום ט"ז באלול תש"ב — הוא אחד ימי השואה הרבים והארוכים — חרב ביתנו: אבי פינחס-אליהו גוטליב ואמי פייגה-ליבה ואחוזי גושה — זכרונם לברכה — הובלו בקהל קדושים אלי מווח, ונותרנו אני ואחי — אחד מעיר ושנים ממשפחה — ובאנו ציון; את כל מלמדי, מהם השכלחי, ואת חלמידי הרבים; את אנשי החברה לחקר המקרא — ובהם פרופ' חמ"י גבריהו ומר ב"צ לוריא (הוא גם יו"ר קרן עור"ד שליד לשכת הנשיא) — שעודדוני לכתוב הערות על כתובים במקרא; את אנשי "פרקי היום בתנ"ך" אשר ברשות השידור — ובהם מר צבי ירון, מר אברהם סלומון ומר ברוך שיין — שהביאוני אל מדורם. פרקים רבים מפרקי ספרי נכתבו תחילה כשיחות פרשניות, ששודרו ב"פרקי היום בתנ"ך"; ואת אנשי ספרייה פועלים, ובהם יידי בנימין הלוי, אשר יום את הוצאת ספרי ואשר קרא את כתב-היד ואיזונו וחיקרו וערכו; יבואו כולם על הברכה. וברוך שהגיעני להאיר פחובים במקרא.

נצרו-סרני, אדר תשל"ז

אברהם אהוביה

ספר הדורות

התנ"ך הוא ספר ימי קדם. ספר ימי הביניים וגם ספר ימינו. מה הומירוס. מה הן הווידות ומהו הקוראן בצד התנ"ך? והוא כמעין הנובע שכל דור ודור מצא בה צדדים חדישים. אדולף הארנאק, 1901

כמה זמנים ודורות עיינו יבכי ונאבקו על פני ספר זה. כמה שמחה והתפעלות, כמה עוז ואומץ יאבו מעונים במדורות אש מספר זה. לכמה רבבות שימיש ספר זה חיף כפלט וצור מבטח. מקלט מפני סערה וטירוף אניה. ספר זה. הכתוב: לכל הלשונות. אין כמוהו מאחד עולם מגוון זה. בין אלפי פסוקיו ודבריו אין גם אחד, שאיננו גדוש ועושי נפש אדם.

יש בתנ"ך, בספר זה של הצדק האלהי, אנשים, דברים ודיבורים בסגנון כל כך גדול. שאין הספרות היונית וההודית יכולות להעמיד בצדף כלום. הנך עומד בפחד והערצה בפני שרידים נשגבים אלה של מה שהיה האדם לפניו. והנך יקוע במחשבות עצובות על אסיה הקדומה וחצי האי הפעוט שלה אירופה. הרוצה דוקא להיות לעומת אסיה את התקדמות האנושיות. הבנת התנ"ך היא אבן הבוחן לגדולות ולקטנות.

פרידריך ניצשה, 1886

ניבטחני שהתנ"ך הולך יפה כל שמרבים להבינו.

גתה

היין מכל ערך דתי והיסטורי הרי התנ"ך הוא האפוס של העולם. אספקלריה ענקית. שבה עוברת לפנינו בסך תקופות למן בריאת העולם. רואים אנו את האנושיות כוללת את הפקידה על במת דברי הימים. רואים אנו אותה באה כעפל ושבה אל עפר. רואים אנו עליה וירידה של ממלכות; ערים גדולות — היום כוורת של חריצות ומחר שוממה ודוממה. מערת פריצים. כל החיים פועמים בספר זה. עקבותיהם ושמהותיהם. יסוריהם והטאיהם.

י. ג. פראור, 1935

שפת התנ"ך

כל פעם שאני רואה דבר גדול או מזועזע, שבה רוחי לשפת התנ"ך. זוהי שפת לבב אנושי. שפה רוח האדם ונפשו. המביעה הרגשות אנושיות טהורות מהוך אנויברסלית.

ג' סמטס, 1927

במקום שאין הערצה לתנ"ך אין מקום לשום עידון הנימוסים. פרידריך ניצשה

התנ"ך איננו רק ספר עכבי, אלא ספר העמים. מפני שהוא מעלה את גורל עם לסמל יתר העמים. מקשר את דברי ימיו לבריאת עולם ומעביר מחזור התפתחות ארציות ורוחניות. מאורעות הכרחיים ומקריים. עד למרחקי מרחקים של נצחים מופלגים. ספר זה ראוי להיות ספריה כללית של העמים. וככל שתגדל הישכלת הדורות. כן תהיה יותר ויותר כסד וכלי לחינוך.

יוליוס וילהריון, 1904

הארנאק, אדולף (1851—1930), תיאולוג גרמני, נוצרי.

והייטמן, וואלט (1819—1892), משורר אמריקאי, נוצרי.

ניצשה, פרידריך (1844—1900), פילוסוף גרמני, נוצרי.

גתה, יוהאן וולפגאנג (1740—1832), גדול משוררי גרמניה.

פראור, סיר ג'מס (1854—1941), חוקר אנגלי, נוצרי.

סמאטס, יאן כריסטיאן (1870), ראש ממשלת אפריקה הדרומית.

וילהריון, יוליוס (1844—1914), חוקר המקרא, גרמני, נוצרי.

היינו שמחים:

חגיגת לימוד תנ"ך / הרב שלמה אבינר

1. הלימוד הראשון והעצמי

מצוה גדולה ללמוד תנ"ך. רבי אברהם אורי השלי"ה כתב: "מה נדבר ומה נעזק לפנינו ית' שאנו משליכין אחר גווני תורתו הדברים שיצאו מפיו ונתרד בעצם וראשונה. וזה נכלל בויבוקלו תשמעו". אמרים חז"ל: הם תנאים. ואין הפרש אם הם חיים או דברים חיים וקיימים" (סוף השלי"ה יש נהליף. מודיש אורי השלי"ה שהמקרא יצא ישירות מפי ד', לשיטתו מי שאינו לומד תנ"ך עובר על המצוה "ובקולו תשמעו" ורבינו יג'ה. יש מצוה מדאורייתא ללמוד דברי הנביאים, ואם אין לומדים דבריהם עוברים על מצוה זו. דבר זה הוא חידוש, כיון שכבר לשמוע דברי הנביאים אין חיוב ללמוד דבריהם, אלא לקיים דבריהם. אך לדברי רבי אברהם אם אינך לומד דברי הנביאים, הרי שאינך רוצה לשמוע דבריהם. שיטתו היא חידוש, ויש סברה בדבריו. על כל פנים גם אם אין עוברים על "ובקולו תשמעו", הרי שלימוד התנ"ך הוא הלימוד הראשון. המהר"ל כתב: "מקרא הוא שורש האלף והתחלה" מפאת ישראל עמי נה. הוא חוזר על יסוד זה מספר פעמים (הרד"ק חיים ונגר אריה דברים ו' א).

השלי"ה עצמו כותב שוראי שיש לדעת את כל המקרא: "יש ללמוד את התנ"ך כולו לפי הסדר ולא לדלג מפרשה לפרשה, ויבין כל פסוק לדעת מובנה" (שלי"ה ריש שבטות).

רבי שעשע"ל, בנו של השלי"ה היה אב בית דין בפדקפורט דה-מיין כל ימיו. הוא כתב שילדים צריכים ללמוד מ"בראשית" ועד "לעני כל ישראל", ואחר כך ללמוד כל כ"ד ספרי התנ"ך. זה לשונו: "ואנכי בכתי על אי למה ועל מה לא יעשה כן בארצנו" (מורפס סוף השלי"ה עמוד התורה).

הפרי מגדים כותב: "והנבחרים אשר אמרים כי הרפה להם ללמוד בשיבה פרק חומש עם רש"י ופרק בנבואים וכתובים, לו חכמו ישכילו, היו לומדים זה ראשונה מכל... ואני משבח חספדים כזה אשר לומדם עולה נפח" (הקדמה אר"ה). יש בחורים שהושבים שאין מבינים ללמוד תורה ונביאים, אין הם מבינים שהלימוד עולה יפה יותר גם בנושאים אחרים אם לומדים תנ"ך. ראה לך הם המפחדים.

2. תנ"ך לנער על פי דרכי

רבי יהודה החסיד גם מדבר על לימוד תנ"ך: "תנ"ך לנער על פי דרכו גם כי יאקין לא יסור ממונה. אם תראה שניצליח במקרא ולא בתלמוד, אל תזחוק לו חשעה ללמוד

והרשות חשובה אך אין הן לימוד התנ"ך אלא כבר לימוד משנה וגמרא. לימוד תנ"ך הכולנה פשוט. כאשר מלמדים ליל קטן יש להוזהר שלא לגלבל את המשי עם הודש. למשל, בספר הושע מסופר שעונאו בן קנו לכד את קרית ספר ויהשי טה. אמורים חז"ל שהחזיר בפלפול של מאת הלכה ששכחו בניו אבל של משה (ומורה טו א). כאשר מספרים ליל את הפסוק, קודם כל יש ללמוד שעונאו אל כשב כפשוטו את קרית ספר. וכן שהוא גם החזיר של מאת הלכה בפלפול, אך אין זה פשוט הפסוק. זה דרש, כלימ' דבר אמת שתולים בפסוק. דוגמא לדרש של לבן מדרד' רבי פנחס הלמיר הגר"א וכתב: "וישען על ידו צונן ללמוד מקרא ולא מדרש. ואם אתה רוצה ללמוד מדרש, למד בפני עצמי, ומה למדש אל פשוט המקרא" (נאות ראש הגניזה). אם אתה מעונין ללמוד מדרשים, בבקשה, אך לא על חשבון הפסוק. למד את הפסוקים וננוסף למד מסורת בעל פה. אין לקשר בנה בין המדרשים והפסוקים. ישנם מדרשים לילדים.

אבי האומה העברית

והמהות המסתתרת של חוגי לומדי התנ"ך בארץ היא אחד הנתיבים המרכזיים והבולטים ביותר של שיבתנו אל עצמנו הנובעת משיבתנו לציון ולשוורת בה ובמצבאות שבבנו במולדת. טעני הדבר, שבישראל עצמאל מושגת עצמה יהודי צעיר יותר קרוב - מבחינה יהודית - לקהילה המקראית מאשר לעירייה בגולה.

אין בכך משום התרחקות מההנהגה או התנכרות אליה, כשם שאין בעצמאותנו הממלכתית ניגוד לקשרינו עם יהודי הגולה, אבל טעני הדבר שספרי האבות, מאורעות התחלת בארץ וכל חוקי שיטתו על קרקע המולדת בימים קדומים - גם בימי בית ראשון וגם בימי בית שני - קרובים לדור הצעיר בארץ הרבה יותר מההתרחקות בגולה במאות השנים האחרות. ומה או גם במאות וקדמות. אין כל יסוד להנחה חכומה באותם השנים האחרות הישיראלים מתנכרות ליהדות בגולה. אבל טעני הדבר וגם חובבי שהמאורעות בימי האבות בגב, מלהמת יהושע במיבוש הארץ, היסתקאות דודי ברום בברות מפני שאול או איגרות כ"כ-כוכבי מלפני אלק' ושמונה מאות שנה וחתר, מדברים אל לב התוער יותר מאשר תיאורי חיי היהודים בפולין או בגליציה, שהיו חלויים על בלימה.

אין הצדקה לחלומה על איזה כפל היצירות הייבנה שיער צענו במשך שילוש ארשים שנה ומעלה - המקרא הוא הקרוב ביותר לנוער. זכרנו כי בשיירה שבה נולדה היה קהל החסידים מתגודים ללימוד תנ"ך. כשם שהחנוד לציונות ולעליה לארץ. ההסורים דאו בלימוד התנ"ך דבר אשקופי. אין דבר טבעי, בראי נפשה מהזיקה לתנ"ך המתגברת בין חסידים ישראל, ובלימוד בקרב לנוער. בשיבת לציון המקרא בא גילוי עליון החליף המקומה והתחלשות של העם היהודי, וכל שפעלה זו מתגבר - נתקרב לנאלה השלמה המדינית והיהודית.

בקריאת ספרי התנ"ך אנו רוצים או צריכים קודם כל לנסות להבין מה רצה המקרא. אז שור המקרא, לפטר לנו, אין ראה והבין בעל המקרא את המאורעות שהוא מספר עליהם. שנית אנו רוצים לברר אין נהרשנו למעשה הדברים שמוספר עליהם במקרא. אזי אמתק הפעם רק במשימה הראשונה - כלומר, אעמוד רק על מה שמספר לנו המקרא על אבותם.

5. לימוד הפשוט

תנ"ך באיגרת לבני ביתו מדרד' שילמדו תחילה כל התנ"ך שיהיו רגילים בהם בעת בעל פה (אגרת הגר"א). בני הגר"א מספרים שאביהם חזקן אותם להיות בקיאים בראשונה בכ"ד חבתי תקודת עם הנקודות השקמים (הקומה לזאור הגר"א על שרע איה וכו אכן שלמה ח' ב). הנקוד והשקמים קובעים את ההנהגה והמשמעות של המקרא. השקמים נקבעו על ידי עורא הסופר שאמבר יצרינו במקרא (נהמה ח נודים לו ב). תמברא אומרת שאין לקבל שכר על הוראת תורה שבכל פה אבל מורה למקרא יוכל לקבל כסף. שתי סיבות לכך: שכר על הוראת השקמים ושכר על שמירת הילדים. מאי נפקא מיניה? אצל בנות אין הוא צריך לקבל כסף על המשמעת, כי הן שקמות ומשמעות, אבל על הוראת השקמים יכול לקבל שכר (נודים שם). משמע מדברי תמברא, שגם בנות צריכות ללמוד תנ"ך עם טעמי המקרא. בתור חלק מהנהגת הפסוקים. רבי פנחס מפלוצק, תלמיד הגר"א, מפרט את סדר הלימוד: בראש והאשונה יש ללמוד נביאים עם רש"י ואחר כך לחזור על הכתוב מספר פעמים ללא רש"י. שיהיה שגור. אם חוזרים על